

378
Т33

Міністерство освіти України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і методики трудового
та професійного навчання

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ТРУДОВОЇ ТА
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ**

Збірник наукових праць
Випуск 2

Кривий Ріг
1999

природи. Праця учнів у природі є найліпшим методом повноцінного екологічного виховання, формування рис господаря-трудівника, громадянина-патріота України.

Д.Т. Федоренко
Криворізький педуніверситет

НАЙПЕРША І НАЙСВЯТІША СПРАВА **(Українська етнопедагогіка про трудове** **виховання учнівської молоді в сім'ї)**

З найдавніших, ще античних, часів українська сім'я крім набожності, трималася на найсвятіших принципах працелюбства, шани і поваги батьків та престарілих; вірності в шлюбі, дітям, батькам, богам і землі рідній... А ще сім'ю прикрашали майстерність в хатніх промислах і ремеслах, обізнаність в історії свого народу, виключній пісенності і розумінні гумору тощо. Власне, ці риси згодом стануть основними ознаками ментальності українців.

У вихованні учнівської молоді в сім'ї найпершою й найсвятішою справою вважалось трудове виховання, виховання в праці і її засобами, привчання до самообслуговування і найпоширеніших хатніх ремесел та промислів, до польових і садових робіт тощо.

Мудрість українського народу не випадково зафіксувала оціночні судження до сімей з різними підходами до трудового виховання власних дітей:

- Що то за родина, що до праці не привчила сина?
- Щасливі батьки працьовитими дітьми.
- І лінива замужем побуває, та тривким такий шлюб не буває

(Тут і далі етнопедагогічні твори подані у записах автора, друкуються вперше).

Ще з раннього дитинства в українських сім'ях дітей привчали до посильної праці, водночас привчаючи на слуху і до прислів'їв та приказок про роль праці в житті людини ("Не одяг красить людину, а її добрі діла", "Скільки не думай, а робити треба, бо думка ледача, а робота швидка", "Хто рано підводиться, у того діло спориться").

Під час привчання до обслуговуючої праці і посильної допомоги батькам по хаті (квартирі) народна мудрість рекомендує вживати пареміографічні твори більшої конкретності проблематичної адресації:

- Не хвали доню, що чорноброва, а хвали як за собою ходить;
- Кожна пташка своє гніздечко прибирає, а кожне дитятко за собою доглядає;

- Над чим упрієш, те й зумієш.

Рання допомога по господарству і хатні роботи (догляд за квітами, участь у прибиранні, готуванні страв, митті посуду; догляд за курчатами і курями, гусенятами і гусьми тощо) вимагає від дорослих членів сім'ї не лише спонукання і заохочення дій своїх синів і донечок, а й супроводу творами народної мудрості про трудове виховання.

Де працюватимуть руки і велика охота, там спориться робота.

Щоб з криниці напиться, треба їй поклонитися (нахилитися).

Сама курка не обсмажиться і до рота не прилетить...

Українська етнопедагогіка, стверджуючи натхненну і творчу працю, гостро викриває лінь, ліннощі, взагалі лінивих людей, які плакаються... сім'ю.

- У Хвеськи ліннивої діти не трудолюбиві.

- У батька Ледаренка і дружина, і діти Ледаренки.

- Якщо Федоту страшно будь-яка робота, то діточки Федота будуть каліками в роботі.

До викриття лінї як суспільного явища і результатів сімейного виховання етнопедагогіка залучає силу-силенну фольклорних творів малих розповідних жанрів, переказів, навіть легенд і, звичайно, сатиричні та гумористичні пісні.

В одному давньому анекдоті розповідається про екстраліниву сім'ю.

Лежать на печі батько і два сини, дрімають. Старший просить молодшого:

- Злізь, Степане, і подай мені води напиться.

- Не злізу.

Втручається батько:

- А й справді, злізь, сам нап'єшся, Охриму подаси, то й мені разом принесеш...

- То ви, тату, хочете теж водички? То й злізьте, напийтеся самі і Охриму подасте...

Правда, цей анекдот не тільки і не стільки про лінки, що панували в цій сім'ї, і не про трудове виховання, тут значно більші проблеми...

Ну, як тут не пригадати Шевченків "Буквар южноруський", в якому Буремний Кобзар наводить давню гумористичну фразу про

лінивого сина: "Або ти, тату, йди в ліс по дрова, а я буду дома, або я буду дома, а ти йди в ліс по дрова".

Це теж "плоди" трудового виховання в сім'ї, що була ровесницею національної гордості України Т. Г. Шевченка.

А от про що сповіщається ще в одній народній гуморесці, як в селі Кучерявому вимерла від голоду вся сім'я Тюхтія Недайкаші і не тому, що хліба не було, а тому, що ніхто не хотів розрізати буханця.

Висміюючи лінь (уже як соціальне явище), національна етнопедагогіка стверджує прекрасне начало праці, її моральну суть і високе благородство, осявання і окрилення людського життя засобами "її величності" творчої її натхненної праці:

- Хто багато працює, той багато знає, багато уміє і багато має.
- Людська геніальність і талановитість - то праця, плюс праця, помножені на працю і зведені у ступінь праці.
- Якщо роботі міцно не сядеш на шию, то вона впаде тобі Ярмом незносним.

Національна етнопедагогіка процідила через сито віків і дарує нам у спадок вельми чарівні твори про виховання учнівської молоді засобами хатніх ремесел і промислів. У таких прислів'ях і приказках так звані суто дівочі види діяльності (вишивати, або мережити узором; гаптувати золотом чи сріблом; стьобати великим вистьобом тощо) по-своєму незвично розкривають чарівність творчої її наполегливої праці:

- Вишивала рушник, а вишила долю.
- Веселкові узори вишиванки сяють, мов зорі людського світанку.
- Гаптувала квіти калини, а вийшли квіти України.

До хатніх ремесел і промислів здавна належать художні вироби з дерева (різьблення, інкрустації, дерев'яний посуд, дитячі іграшки, декоративні вироби, предмети кухонного вжитку тощо), з соломи (іграшки, ляльки, капелюхи, сумочки, сувеніри в техніці плетіння, інкрустації та аплікації тощо); різні вироби з рогозу, берести, лози, глини (кераміка), металу, каменю, кістки, рогу, шкіри, в'язальні та кружевні предмети одягу, килими, доріжки і різні інші килимові вироби та ряд інших.

Організація будь-якого виробу котрогось з ремесел чи промислів вимагає значних фізичних, фінансових і найголовніше - етнопедагогічних і етнопсихологічних для залучення дітей шкільного віку до посильної систематичної участі у виробництві, оволодінню якимись процесами чи професіями (професією), щоб не відбувалося

збою технології. При всьому тому - безапеляційне забезпечення техніки безпеки, здоров'я учнівської молоді, щоб праця не погіршувала здоров'я школярів, а навпаки, впливала на їх зміцнення і загартування. Народна мудрість нагадує :

- Хочеш тайнами оволодіти і багато знати, зумій менше спати.
- Привчиш дитину працювати, не буде горя знати.
- Хочеш меду - доглядай бджіл, хочеш дітям щастя - до праці привчи.

Причому етнопедагогіка у своєму арсеналі має значний добір методів трудового виховання, а саме: позитивний приклад дорослих, метод доручень, привчання, виконання деталі за зразком, еталоном, кресленням, а також заохочення і спонукання, оціночні судження тощо.

В українських народних піснях тема праці і лінощів часто-густо поруч. На контрастах (ствердження праці - висміювання лінощів) побудовано немало пісень.

"Продай, милий, сиві бички,
Купи мені горілочки,
Бо я панського роду,
П'ю горілочку, як воду",

співаються в одній пісні. Слухачі (читачі) добре знають, що сталося, коли чоловік став усе продавати й любій жінці купувати: "Нічим в хаті істопити, ніщо і дітям зварити". В цій пісні чоловік виявився мудрим, запряг жінку до воза і поїхав в ліс за дровами, навантажив повного воза і враз перевихована дружина змолилася!:

"Продай, милий, дві спіднички,
Купи, милий, сиві бички,
Бо я панського роду,
Не возила воза зроду"...

А яка ж чарівна і з огляду змісту, і з позицій виховних потенціальних можливостей пісня "Ой там, на товчку, на базарі жінки чоловіків продавали..." Як же послідовно описано хід підготовки (із лик мутузок ізсукала, взяла свого милого, загнуждала, та й привела на базар, до криниці прив'язала". Що трапилось потім - знають всі, і чому дружина не продала свого працюючого чоловіка.

І таких повчальних пісень український народ має велику кількість, адже вони образно, емоційно сильно, влучно доводять істину істин "Праця людину годує, а лень - марнує".

В іншій пісні "Ой встану я в понеділок" розповідається про кумасю-п'яничку, яка кожного дня збирається прясти, та от там, "у корчмі люди п'ють і куму свою ждуть, ой що ж за новина, що куми нема?"

Скільки українських пісень про працю, працюючих людей і різних там лобуренків існує нині? А хто їх підраховував? Велика, дуже велика сила пісень славить руки працюючі, невтомні мамині руки, майстерність хліборобів і шахтарів, людей різних національностей, і всі вони стверджують силу і велич праці, її виховний, формуючий і долевизначальний вплив на учнівську молодь, навіть якщо вони не обов'язково безпосередньо і прямо говорять про працю як основу усієї моральності, а носять викривальний характер. Хіба ж не правда, що "Як стане хліба не ставати, так ледар почне до плуга ставати".

Проблему праці в українській етнопедагогіці і трудового виховання учнівської молоді в сім'ї розробляли О. В. Духнович, С. Ф. Русова, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський, М. Г. Стельмахович, О. О. Любар та інші українські вчені. Наприклад, академік НАН України Мирослав Гнатович Стельмахович в славнозвісній праці "Народна педагогіка" цілий розділ "Провідні ідеї і традиції трудового виховання" присвятив цій актуальній проблемі /Див.: Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. - К., 1985. - С. 173 - 191/. Професор О. О. Любар опублікував працю "Український народ про виховання словом і ділом" /Кривий Ріг, 1991; у співавторстві/, ряд ґрунтовних статей.

Основними висновками досліджень українських вчених можна вважати кончу потребу повернення принципів етнопедагогіки трудового виховання в сім'ї до кожної родини, кожної оселі, ці ідеї варто врахувати при оновленні (створенні нових) програм, відновлення народних промислів і ремесел в навчальних закладах різних типів, для чого край необхідно провести перепідготовку учителів праці, внести корективи до планів педагогічних навчальних закладів по підготовці вчителів праці і розгорнути широку кампанію по навчанню батьків учнів основам народних промислів і ремесел та застосування досягнень етнопедагогіки у трудовому вихованні учнівської молоді в сім'ї.